

**HADİKATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ VE PEND-NÂME'DE TAMEŞVARLI ELHÂC İBRÂHİM
NA'İMÜDDİN
ALHÂC İBRÂHİM NA'İMÜDDİN FROM TİMİSOARA IN HADİKATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ AND
PEND-NÂME**

HASAN ALİ ESİR

Prof. Dr, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

*Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature*

hasan.esir@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0199-7266>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-10, Haziran-June 2025 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 22.05.2025
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 27.05.2025
Sayfa-*Pages*: 1-19.

Atf/Citation: Esir, Hasan Ali, (2025), “Hadikatü's-Şühedâ ve Pend-Nâme'de Tameşvarlı Elhâc İbrâhım Na'imüddin” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 6/1: 1-19.

*HADİKATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ VE PEND-NÂME'DE
TAMEŞVARLI ELHÂC İBRÂHÎM NA'İMÜDDÎN*

*Hasan Ali ESİR**

Özet

Biyografi, diğer bir ifade ile öz geçmiş, bir sanat, bilim, meslek dalında tanınmış kişilerin hayatlarının anlatıldığı yazılardır. Klasik Türk edebiyatında biyografi türü başlangıçta tezkireler çerçevesinde gelişme göstermiştir. Bibliyografya (bibliyografi) ise kitapları konu edinen bilim dalı olup bir konu üzerindeki yayınların tamamı, bir ilmî araştırmada faydalanılan eserlerin listesi, kaynakça demektir. Klasik Türk edebiyatının biyografi ve bibliyografi kaynakları şuarâ tezkireleri, Şakâyıku'n-Nu'mâniyye ve zeyilleri, Osmanlı tarihleri, devlet erkânını tanıtan biyografiler, hattat biyografileri, dinî ve tasavvufî şahsiyetleri anlatan kaynaklar şeklinde çeşitlenir. Münşeâtlar, sözlükler, seyahatnameler, belagat kitapları, şehir-engîzler ve sûr-nâmeler de önemli kaynaklardır. Otobiyografi ise bir kişinin kendi hayat hikâyesi üzerine yazdığı yazı veya eserdir, buna tercümeihâl de denir. Bazen kaynaklarda olmayan biyografik ve otobiyografik bilgiler yazarın kendi eserinde bulunabilmektedir. Bunlardan biri de Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn'in adına *Hadikatü's-Şühedâ* dediği Osmanlı tarihidir. Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn bu eserinde kendi hayat hikâyesinin ilk kırk dokuz yılını anlatmıştır. Biz Na'imüddîn'le ilgili bilgileri buradan öğreniyoruz. Çalışmada bu konu incelenmeye çalışılmıştır. Tamamlayıcı olması bakımından yazarın diğer eseri *Pend-nâme*'deki otobiyografisi de konuya dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, biyografi, bibliyografi, otobiyografi, kaynakça.

*ALHÂC İBRÂHÎM NA'İMÜDDÎN FROM
TİMISOARA IN HADİKATÜ'Ş-ŞÜHEDÂ AND
PEND-NÂME*

Abstract

Biography is a text that tells the lives of people who are known in an art, science or profession. In classical Turkish literature, the biography genre has initially developed within the framework of biographies. Bibliography, on the other hand, is a branch of science that deals with books and means the entirety of publications on a subject, a list of works used in a scientific research, and a reference. The biographical and bibliographical sources of classical Turkish literature are diversified as Şuarâ tezkires, Şakâyıku'n-Nu'mâniyye and its annexes, Ottoman histories, biographies introducing state officials, biographies of calligraphers, sources describing religious and mystical figures. Münşeât, dictionaries, travel books, rhetoric books, Şehr-engîzs and sûr-nâmes are also important sources. On the other hand, autobiography is a piece of writing or work written by a person about his/her own life story, also called 'translationihâl'. Sometimes biographical and autobiographical information that is not available in sources can be found in the author's own work. One of these is the Ottoman history that Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn calls *Hadikatü's-Şühedâ*. In this work, Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn narrated the first forty-nine years of his own life story. We learn information about Na'imüddîn from here. This subject has been tried to be examined in the study. In order to be complementary, the autobiography of the author in his other work, *Pend-nâme*, has also been included in the subject.

Keywords: Classical Turkish Literature, biography, bibliography, autobiography, reference.

* Prof. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasan.esir@erdogan.edu.tr.

I. Giriş

Klasik Türk edebiyatının biyografî ve bibliyografî kaynakları şuarâ tezkireleri, Şakâyîku'n-Nu'mâniyye ve zeyilleri, Osmanlı tarihleri (*Kühû'l-Ahbâr*, *Fezleke* vb.); devlet erkânını tanıtan biyografiler (*Hadîkatü'l-Mülûk*, *Hadîkatü'l-Vüzerâ*, *Devhatü'l-Meşâyih*, *Halîfetü'r-Rüesâ* vb.), hattat biyografilerine dair eserler (*Gülzâr-ı Savâb*, *Devhatü'l-Küttâb*, *Tuhfetü'l-Hattâtîn* vb.); kişilerin ölüm tarihlerini veren biyografiler (*Vefeyâtnâme*, *Hadîkatü'l-Cevâmî* vb.), bibliyografya ve biyografyaya dair eserler (*Keşfü'z-Zünûn*, *Esmâ'ü'l-Müellifîn* vb.), dinî ve tasavvufî şahsiyetleri anlatan kaynaklar (*Tezkiretü'l-Evliyâ*, *Menâkıb-nâme*, *Silsile-nâme* vb.) şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca münşeâtlar, sözlükler, seyahatnameler, belagat kitapları, şehir-engîzler ve sûr-nâmeler de önemli kaynaklardır. Şemseddîn Sâmî'nin (öl. 1904) biyografî, tarih ve coğrafyaya dair ansiklopedik eseri başlı başına önemli bir kaynaktır.

Bazen bu kaynaklarda olmayan biyografik bilgiler müelliflerin kendi eserlerinde bulunabilmektedir. Biz ancak o eser sayesinde o şahsiyet hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Mesela XV. yüzyılda Antepli İbrahim ibn-i Bâlî hakkında şuarâ tezkireleri dâhil, klasik kaynaklarda olmayan bilgiler onun *Hikmet-nâme* adlı eserinde bulunmaktadır (Altun, 2017, s. 3). Biz onu ancak bu eseri sayesinde tanıyoruz. Yine XV. yüzyılda Muhammed adlı bir müellifin 872'de (M 1467) yazdığı *Sîret* de (Esir, 2021, s. 135) müellifi hakkında bilgi veren tek kaynaktır (Muhammed, 939 vr. 4a / b. 9 ve 493a / b. 4). Muhammed, eserinde sanat anlayışına da kısaca değinmiştir (Muhammed, 939, vr. 8a / b. 15-17 ve 8b / b. 1).

Kaynaklık etme açısından münşeâtlar önemlidir. Münşeâtlar bazen klasik Türk edebiyatında hiçbir kaynaktan olmayan bilgileri kaydederler. Lâmiî Çelebi'nin *Münşeât*'ı da böyle bir kaynak / eserdir. Lâmiî Çelebi, bu eserde hayatı ve eserlerine dair önemli ayrıntılara yer vermiştir. Bu ayrıntılar / bilgiler, başka bir kaynaktan mevcut değildir. Mesela *Münşeât*'ın girişinde (dîbâcesinde) yazar, hayatının dönemlerinden ve mektuplarından söz etmiş, kullandığı dil hakkında bilgiler vermiştir (Esir, 2013a, ss. 104-111). Ayrıca mektuplarında, eserleri ile ilgili bilgiler de vardır; eserlerini muhataplarına nasıl ulaştırdığını, eserlerini gönderdiği kimselerden bazen cevap alamadığını, ulaşip ulaşmadıkları konusunda emin olamadığını, onları kimlerin emriyle yazdığını, yazış aşamalarını ve yazarken karşılaştığı zorlukları vb. anlatmıştır (Esir, 2013b, ss. 273-283). *Münşeât*'ın müellif nüshası 1b-12a'da Lamîi, hayat hikâyesinde / otobiyografisinde önemli detaylar vermiştir. Burada, ilk gençlik yıllarından itibaren kimlerle dostluk kurduğunu, müdavimi olduğu sanat meclislerini, yazı sanatında kimleri örnek aldığını ve hayatının önemli evrelerini anlatmıştır. Adını, lakabını, mahlasını söylemiş, bu arada evlilik hikâyesine de yer vermiştir. Ailesini, yakın ve uzak çevresini, Emîr Buhârî'ye intisabını anlatmıştır. Geçimi ve gelirleri hakkında bilgiler vermiştir. Bu arada Bursa'da vuku bulan ve kendisinin de zarar gördüğü yangınlardan söz etmiş, Bursa'nın günlük hayatından bahsetmiştir (Esir, 2011, ss. 281-310). Bir mektubunda *Urup 'ilm ü hüner zeyline pençe / İrişdi nazm u nesrüm sî vü pençe* beyti ile eserlerinin sayısının otuz beşe ulaştığını söylemiştir (Esir, 2006, s. 335). Bu bilgiler, ondan bahseden kaynakların hiçbirinde yoktur¹. Yine son dönem Osmanlı müelliflerinden Rizeli Ahmed Hamdi'nin (öl. 1304?/1886'dan sonra) hayatına dair bazı detayları onun *Bahru'l-Hayât* ve *Kitâb-ı Keşfiyye*'sinden öğrenmekteyiz. Bu bilgiler onun hayatının ilk dönemi ve ilk gençlik yıllarına aittir (Esir, t.y.-b).

II. *Hadîkatü's-Şühedâ* ve Na'imüddîn

II.1. *Hadîkatü's-Şühedâ*

Bazı tarih araştırmacıları *Hadîkatü's-Şühedâ* ve Na'imüddîn'i tanıtmışlardır. Babinger, Na'imüddîn'in Tameşvarlı (Macaristan) olduğunu, hakkında başka bir şey bilinmediğini, eserinin 1094'ten (M 1682) -1157 (M 1744) yılına kadarki olayları anlattığını söylemiştir. Ele geçen tek yazmanın (yazarın el yazısı) sonuna daha sonraki yıllara ait bazı olaylar hakkında özel risaleler ilave

¹ Lâmiî'nin *Münşeât*'ında eserleri ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Ondaki bahseden günümüz çalışmalarında bilgiler genellikle değişik kaynaklardan derlenmiş olup *Münşeât*'ındaki bilgilere yer verilmemiştir. Bu bilgiler için bk. (Esir, t.y.-a).

edildiğini belirterek *Hadîkatü'ş-Şühedâ*'yı ancak bu kadar tanıtmıştır (Babinger, 1992, ss. 305, 306). Necdet Öztürk ve Murat Yıldız, *Hadîkatü'ş-Şühedâ* ve nüshaları hakkında bilgi vermişlerdir. Tameşvar ve Belgrad'da 1681-1744 yılları arasında meydana gelen olaylar ile Hacı Hüseyin Paşa'nın İranlılardan Musul'u geri almasını konu aldığı, müellifin eserini *Râşid Tarihi*'ni örnek alarak yazsa da Tameşvar hakkında birçok ilavelerde bulunduğunu; eserin nüshalarının Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, nr. 40, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İsmail Saib Efendi, Defter I, nr. 2037 ile Viyana'da Flügel, II, 297-298, nr. 1113'te bulunduğu bilgilerini vermişlerdir (Öztürk ve Yıldız, 2013, s. 184). Abdülkadir Özcan ise müellif ve eser hakkında kısa bilgiler vermiştir (Özcan, 2020, s. 165). Mehmet Karataş ve Mehmet Ali Yaşar, *Tımişvârî İbrahim Naimeddin Efendi Hadîkatü'ş-Şühedâi's-Serhad* kitabında eserin Viyana, Türk Dil Kurumu ve Millet Kütüphanelerindeki nüshaları hakkında bilgi vermişler, eser ve müellifini tanıtmışlar, Viyana nüshası üzerinden metnini yayımlamışlar ve kitabın sonuna dizin eklemişlerdir (Karataş ve Yaşar, 2019, ss. XIV-262). Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn'in *Pend-nâme*'si ise Hasan Ali Esir tarafından yayımlanmıştır (Esir, 2013c, ss. 1-192).

Hadîkatü'ş-Şühedâ'nın künyesi: Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn'in, içinde yer yer manzum parçaların da bulunduğu Osmanlı tarihinde baştaki numarasız iki sayfada, "Târîh-i Na'îm Efendi el-müsemmâ bi-Hadîkati'ş-Şühedâ. Hasbiya'llâhu min kütübî'l-fakîri es-Seyyid Alî Eşref Hafîd Muhyî Efendi-zâde. Gafare leh sene 37. Tameşvarî Na'îm Efendi'nin Hadîkatü'ş-Şühedâ nâm yazma eser-i kıymetdâridir. [Ali Emiri] Numara Târîh 273" kayıtları ve günümüz harfleri ile "A.E. Tarih 273 Tameşvarlı İbrahim Naümiddin Hadikat üş-Şüheda" yazısı bulunmaktadır. Aynı sayfalarda birkaç kısa not ile Arapça bir rubaî de vardır. Yazma 225^a varak olup (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 1b-225a) 225a varakta "Vakaa ferâg. Hâzihi't-târîhi'l-mergûbi min-yedi ez'afî 'ibâdî'l-meliki'l-Bârî, el-Hâc İbrâhîm Na'îmü'd-dîn et-Tameşvarî, 'âmelehû, subhânehû bi-lütîfihi'l-hafî ve keremihi'l-vefî, fî-şehri saferî'l-hayr, sene sittin ve seb'îne ve mi'etin ve elfin" ferağ kaydı yer almaktadır². Bu kayda göre eserin müellifi Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn ve istinsah tarihi 1176'dır (M 1762). Eserin 218a-b varığında Târîh-i Risâle-i Li-münşiihi başlığı altında Hâtif'in³ 5 beyitlik tarih kıtasının son beytinde eserin telif tarihi: "Böyle terğîb eyleyüp Hâtif didi târîhini / Kum gazâ-dih emridir târîhi anuñ ve's-selâm" şeklinde kaydedilmiştir (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 218b). M. Fuat Köprülü ve Nurettin Albayrak da çalışmalarında *Hadîkati'ş-Şühedâ*'daki bu tarihi vermişlerdir (Köprülü, 2004, s. 177) (Albayrak, 1996, s. 44). Buna göre inceleme konusu olan yazma, telifinden 18 sene sonra istinsah edilmiştir. Na'îmüddîn bu tarihte hayattadır.

Hadîkatü'ş-Şühedâ'nın yazılış sebebi: *Hadîkatü'ş-Şühedâ*'da eserin yazılış sebebi şöyle anlatılmaktadır: Hamileri, Na'îmüddîn'den Tameşvar ve Belgrad'da vuku bulan olayları derleyip toparlayıp kısa ve öz bir kitap yazmasını istemişlerdir. O da bu emre uyarak bu fırsatı ganimet bilip kitap tertibi işine başlamıştır. Yazdıklarını Musul Valisi Abdülcelîzâde Hüseyin Paşa'ya da göndermiştir. Paşa, yazılanları çok beğenmiş, İran Şah'ı ile olan Musul cengini de eklemesini istemiştir. Na'îmüddîn de cihat ve gazalarla ilgili ayet ve sahih hadisleri güvenilir kaynaklardan derlemiş ve sınırdaki mevki sahiplerinden ve şehitlerin yakınlarından dinlediklerini, görüp şahit olduğu olayları da ekleyerek eseri yazmış ve adına *Hadîkatü'ş-Şüheda* demiştir (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 120b, 128b, 129a).

Hadîkatü'ş-Şühedâ'nın muhtevası: *Hadîkatü'ş-Şühedâ*'da ağırlıklı olarak 1094'ten (M 1683) 1152'ye (M 1739) kadarki 56 yılı kapsayan Tameşvar ve civarı ile Anadolu'da cereyan eden olaylar anlatılmıştır (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 5a-166b). Devamında sınır boylarında vefat edenler, şehitliğin faziletleri, düşmanla mücadelenin sevabı gibi okuyanı ve dinleyeni cenge cesaretlendirici manevi değeri haiz konular ayet ve hadislerle desteklenerek anlatılmıştır (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 166b-218b). Nihayet 1169, 1170 (M 1756, 1757) senelerine dair bazı bilgiler verilerek eser tamamlanmıştır (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 219a-225a).

² Bakınız makalede Ekler.

³ Hâtif; divan şairi Eğerci-zâde/Semerci-zâde/Sarrâc-zâde Hasan Hâtif Efendi (öl. 1157/1744-45) olabilir. Hasan Hâtif Efendi, Bağdat'a atanması münasebetiyle yolculuğunu ve bu görevde bulunduğu sürece Irak'ta ziyaret ettiği yerleri anlattığı *Seyâhatnâme*'sinde bazıları Farsça, birçok tarih kasidesi yazmıştır. Ayrıca tarih manzumeleri de bulunmaktadır (Kesik, t.y.).

⁴ 5 = 5 4 = 4 1 = 1 7 = 7 1000 = 1000 40 = 40 100 = 100 + 1157 (M 1744).

Hadikatü's-Şühedâ da önemli tarihî olaylar anlatılmıştır. Yazarın kaydettiği olaylardan biri, Halep mütesellimliği (vergi tahsildarlığı) sırasında 1156'da (M 1743) İran'ın Musul'u kuşatmasıdır. Na'imüddîn, İran Şah'ını (Nâdir Şah, öl. 1747) "sözünde durmayan imansız", "mezhepsiz", "fitne fesat ateşini körükleyen", "iman düşmanı" olarak tanımlar; İran askerlerine de "kızılbaş-ı bed-ma'âş", "kızılbaş-ı küfr-pâş" nitelemelerinde bulunur. 1156'da (M 1743) İran Şah'ı antlaşmayı bozmuş ve 300 binden fazla askerle Bağdat ve Basra üzerine yürümüştür. Amacı Basra, Kerkük, Musul Kalelerini almak, Diyarbakır ve Halep'i işal etmektir. Diyarbakır ordu komutanı Ali Paşa ve Musul Valisi Abdülcelîlzâde Hüseyin Paşa, durumu hükümete arz etmişlerdir. O sırada Halep'te bulunan Hacı Hüseyin Paşa, maiyetindeki adamlarıyla Musul'a hareket etmiştir. Paşa, Halep'ten ayrılırken Na'imüddîn'i Halep mütesellimliğine atamıştır. Vezir Hacı Hüseyin Paşa, Musul'a ulaşır ulaşmaz Musul Valisi Abdülcelîlzâde Hüseyin Paşa ile gerekli önlemleri almış ve Receb'in 25. günü, Musul'un doğusunda Hazret-i Yûnus mevkiine yakın bir yerde çadır kurdurmuştur. Erdel alaybeyi ve İran elçisi gelerek görüşmek istemişler, fakat yapılan görüşmelerden bir netice çıkmamıştır. Sekiz saat süren savaş Osmanlı ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır. Na'imüddîn bu muhasarada bazı rakamsal veriler de vermiştir (Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn, 1176, vr. 120b-124a)⁵.

Müellif, eserine hiç başlık koymamış; "bin toksan beş senesi mâh-ı şa'bânın guresi", "bin toksan altı senesi evvel bahârda", "bin toksan yedi senesi duhûl itmekle", "bin yüz otuz tarihindin bin yüz elli iki târihine gelince" gibi sene belirterek olayları anlatmıştır. Eserin anlatımı yer yer ayet, hadis ve kelamıkibarlarla desteklenmiş, yer yer de sanatlı anlatıma yer verilmiştir. Dil orta nesir özelliği taşımaktadır. Yazısı talik olup okunaklıdır. Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn, tarih yazmadaki başarısını bu eseri ele göstermiştir.

III. *Hadikatü's-Şühedâ* ve *Pend-nâme*'de Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn (doğ. 1107/1695 - öl. 1182 (M 1768'den sonra)

Na'imüddîn hakkında araştırılan kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onunla ilgili bilgileri yine kendi telifi olan *Hadikatü's-Şühedâ* ve *Pend-nâme* adlı eserlerinden öğreniyoruz. *Hadikatü's-Şühedâ* edebî / tarihî açıdan değerli olduğu gibi müellifin kendi hayatını anlatması bakımından da önemlidir.

Müellif, *Hadikatü's-Şühedâ* da olayları anlatılırken öz geçmişi ve soyağacı hakkında ayrıntılı ve önemli bilgiler vermiştir. Bu açıdan bakıldığında eser, önemli bir biyografik kaynaktır. *Hadikatü's-Şühedâ* daki bilgilere göre yazar Tameşvarlı olup adı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn'dir. Ataları Eğri Kalesi ricalindedir. Büyük dedesi İbrâhîm Ağa, Sultan Muhammed Han bin Sultan Murâd Han'ın 1005 (M 1596) senesinde Eğri Kalesi'nin fethi sırasında büyük yararlılıklar göstermiş ve Enderunihümayun'a alınmıştır. Oğlu Ahmed Ağa ise Eğri Kalesi'nde sağ kolağalığı ve alay beyliği yapmış ve şehit düşmüş bir askerdir. Yazar bu şehadetten bahsederken Gevheri'nin (17. yy.) "aglasun" redifli mersiyesini de nakletmiştir. Onun oğlu Ebubekir Ağa da yine sağ kolağalığı yapmış, Na'imüddîn'in anne tarafından dedesidir (Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn, 1176, vr. 2b, 3a). 1100'de (M 1689). Eğri Kalesi'nin istilasıyla Na'imüddîn'in baba ve annesi Tameşvar'a yerleşmiş ve burada 10 yıl kalmışlardır. Barış avdet edince babası Eğri Yeniçeri Ocağı'nda kethüdalık yapmış ve günlüğü 90 akçe ile emekli olmuştur. Na'imüddîn 1107'de (M 1695) ailesinin altıncı ve son çocuğu olarak Tameşvar'da dünyaya gelmiştir (Bu tarihe göre 1157'de (M 1744) *Hadikatü's-Şühedâ* yı yazdığında 49 yaşındadır.). 1128'e (M 1716) kadar 21 sene neşe içinde bir hayatı olmuştur. Öğrenimiyle ilgili bilgi vermeyen ancak iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan yazarın, bu yıllarda öğrenimini tamamladığı söylenebilir. Ailesinin isteği üzerine beşik kertmesi Titel Bey'i Gazi Mustafa Paşa'nın kızı ile evlendirilmiş ve Tameşvar'da 40 seneden fazla kalmıştır. Böylece sülalece fethinden itibaren 151 sene Tameşvar Kalesi'ni koruyup kollamışlardır (Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn, 1176 vr. 96a-97a). Na'imüddîn, düşmanın Eğri ve Tameşvar'ı kuşatması sırasında ailesiyle büyük sıkıntılar çekmiş, küçük bir gemi ile Tuna üzerinden birkaç akrabasıyla Vidin'e gelmişlerdir. 1130'da (M 1718) Vidin'de Nemçe (Avusturya) ile barış sağlanmış, nizamıcedide memur Vezir Arifi Ahmed Paşa, Vidin'e gelmiş ve Na'imüddîn'i askerlik yoklama işlemlerine bakması için Vidin mukabeleciliğine tayin etmiştir. Daha sonra Vidin'e muhafız olarak gelen Vezir Kara Mehmed Paşa da Na'imüddîn'i devlet hazinesine ait arazi gelirlerini toplamak üzere, Vidin mukâtaât görevine getirmiştir. Cizye-i gebran (Hristiyan tebaadan alınan vergi) görevi karşılığında ayda 12 akçe ayrılan

⁵ Bu muhasara, Mühimme 150: 168, 184'ten naklen İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi*'nde de anlatılmaktadır (Uzunçarşılı, 1995, s. 304).

ocaklık (gelir ve ürününden faydalanmak üzere verilen ve babadan oğula veya aileye kalan topra) ve cizye kâtipliği de kendisine verilmiştir. Na'îmüddîn, dört sene Vidin'de kalmıştır. Halk arasında baş gösteren çekişmeler yüzünden ailesiyle Edirne'ye göç etmek zorunda kalmış, oradan da İstanbul'a gelerek bir ev satın almak ve buraya yerleşmek istemişse de kader buna fırsat vermemiştir. Edirne'de bulunan Gazi Cafer Paşa'nın kardeşi Topal Yusuf Paşa'nın damadı Mehmed Paşa'ya arpalık olarak Selanik Sancak'ı verilince Mehmed Paşa, herhangi bir görevi bulunmayan Na'îmüddîn'e divan kâtipliği vermiştir. Na'îmüddîn, Mehmed Paşa ile Selanik'e gitmiş ve bir sene sonra da Edirne'deki ailesini yanına almıştır. Burada dört buçuk sene kâtiplik yapmıştır. 1137'de (M 1725) Mehmed Paşa'ya birlik komutanı görevi verilince Selanik'ten ayrılmış, Na'îmüddîn de Edirne'ye dönmüştür. Ardından 5 sene kadar Rum ili valisi Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın mektupçuluğunu yapmıştır. [11]43'te (M 1730) bu Paşa'ya Yeniçeri ağalığı verilince ailesini de yanına alarak Paşa ile İstanbul'a gelmiştir. Beylerbeyi ve Yeniçeri Ağası Şahin Mehmed Paşa, Üsküdar'da Na'îmüddîn'in annesi ve ailesi için bir ev temin etmiş, Na'îmüddîn'in de burada üç ay kalmasına izin vermiştir. Bir ay geçtikten sonra Şahin Mehmed Paşa, Sayda valiliğine atanınca Paşa ile birlikte Sayda'ya gitmek istemiş ancak hasta olan annesi, bu uzak mesafeye gitmesini istememiştir. Bunun üzerine, hâline uygun bir ev satın almış ve buraya taşınmışlardır. Geçimini temin etmek için de Rum ilinde boş bulunan görevlere talip olmuştur. Na'îmüddîn bu şekilde hayatını devam ettirirken 1147'de (M 1734) kendisine hacı kafilelerini organize görevi olan Aydın mahmilliği verilen Bostancıbaşı Hüseyin Ağa'nın yanında bir sene Aydın'da divan kâtipliği yapmıştır. Hüseyin Ağa'nın Halep'e atanmasıyla da iki sene Halep'te çalışmıştır. Sonra Hüseyin Ağa'ya hacı kafilelerini koruma görevi olan Trablusşam cerdesi verilince Paşa ile oraya gitmiştir; Paşa'nın Şâm'da görevlendirilmesiyle Şâm'da mütesellimlik (vergi tahsildarlığı) yapmıştır. Ardından Paşa tarafından Trablusşam'da mukâtaât ile görevlendirilmiştir. Na'îmüddîn bu görevlerindeki başarılı çalışmaları ile Hüseyin Ağa'nın ziyadesiyle takdirini kazanmış ve iltifatlarına mazhar olmuştur. 1150'de (M 1737) haccın kurallarına uygun ve emniyetli bir şekilde yapılmasını sağlamak üzere mîrû'l-hâclık görevi ile Şâm'da bulunan Paşa ile hac farizasını yerine getirmiş ve tam on sene Paşa'nın divan kâtipliğini yapmıştır (Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn, 1176, vr. 115a-119a, 121a).

Na'îmüddîn, *Pend-nâme*'sinde de Tameşvarlı olduğunu söylemektedir (b. 348). Tameşvar o dönemde Macaristan toprakları içerisinde bulunuyordu. Düşman istilasıyla vatanından ayrılmak zorunda bırakılmıştır (b. 349). Sıkıntılarla dolu maceralı hayatı babasının şehit düşmesiyle başlamıştır (b. 350). Babası şehit düştükten sonra Tameşvar'dan ayrılmış, ailesi ve yakınlarıyla birlikte on beş kişi olarak yollara düşmüş, önce Belgrad ardından Niş ve Edirne'de bir müddet kalmış, nihayet birçok zahmetlerle İstanbul'a gelmiştir (b. 351, 352). Tameşvar'dan ayrılırken mal mülkünü orada bırakmış, yanında getirebildikleriyle İstanbul'da bir müddet yaşamış ancak onlar da kısa zamanda tükenmiştir. Amacı İstanbul'da yaşamaktır. Bunu düşünerek bir ev satın almış, ancak talihsizlikler yakasını bırakmamıştır. Gurbette olduğu bir sırada evi yanmıştır. Na'îmüddîn, *âteş-i hikmet* (b. 356) terkibiyle bu yangının 1169'da (M 1755) olduğunu söylemektedir. Bu devir Sultan III. Osman (1754-1757) devridir. Na'îmüddîn (1107 M 1695'te doğduğuna göre) 60 yaşındadır. Evinin yanması üzerine bir müddet kirada oturmuş, ancak rahat edememiştir. Varını yoğunu satmış, 150 altın da borçlanarak yanan evini tamir ettirmiştir. Ancak bu borcu ödemedi zorlanmış ve dönemin sadrazamından yardım istemiştir. Na'îmüddîn bunları söylerken artık yaşlandığını, yaşının yetmiş geçtiğini (b. 366), beş parasız kaldığını söylemekte ve sadrazamdan, kendisine yardım edilmesini istemektedir. Onun bu ifadelerinden, ömrünün bilhassa son dönemini sıkıntılar içerisinde geçirdiği anlaşılıyor (Esir, 2013c, 12, 13). O, 1107'de (M 1695) doğduğuna göre 1178'de (M1764) 70; 1182'de (M 1768) de 74 yaşındadır. Ölümü de 1768'den sonradır⁶.

IV. Değerlendirme ve Sonuç

Klasik Türk edebiyatının kaynakları çeşitlidir. Bazen bu kaynaklarda olmayan biyografik bilgiler müelliflerin kendi eserlerinde bulunabilmektedir. Biz bu bilgileri bu eserlerden öğreniriz. *Hadîkatü'ş-Şühedâ* ve *Pend-nâme* de böyle eserlerdir. Müellif, *Hadîkatü'ş-Şühedâ* da öz geçmişi ve soyağacı

⁶ Na'îmüddîn'in *Pend-nâme*'sinin Süleymaniye Kütüphanesinde iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu 00013, diğeri de İzmir Koleksiyon 00608'de kayıtlıdır. İzmir Koleksiyon 00608'de kayıtlı nüsha 1178'de (M 1764), Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu 00013 numarada kayıtlı olan da 1182'de (M 1768) yazılmıştır. Na'îmüddîn, her iki nüshanın bitiriliş tarihinde yetmiş yaşını geçtiğini söylemektedir (Esir, 2013c, s. 12).

hakkında ayrıntılı ve önemli bilgiler vermiştir. Bu açıdan bakıldığında eser önemlidir. Eserde Tameşvar ve çevresi ile Anadolu'da cereyan eden olaylar anlatılmıştır. Na'imüddîn, bazı kimselerden dinlediklerini, görüp şahit olduğu olayları da bunlara eklemiştir. Eserde ağırlıklı olarak 1094'ten (M 1683) 1152'ye (M 1739) kadarki 56 yılı kapsayan olaylar anlatılmıştır. Müellif, eserinde başlık kullanmamıştır. Eserin anlatımı yer yer ayet, hadis ve özdeyişlerle desteklenmiş, yer yer de sanatlı anlatıma yer verilmiştir. Dil orta nesir özelliği taşımaktadır.

Na'imüddîn, bildiğimiz 74 yıllık hayatının ilk 49 yılını 1157'de (M 1744) yazdığı *Hadîkatü's-Şühedâ* da anlatmıştır. *Pend-nâme*'yi ise ikinci kez bu tarihten 25 yıl sonra 1182'de (M 1768) 74 yaşında çoğaltmıştır [*Pend-nâme*'nin telifi 1178'dir (M 1764)]. Aradaki bu uzun süreyi *Pend-nâme*'de genel olarak anlatmıştır. *Hadîkatü's-Şühedâ*'nın aksine *Pend-nâme*'de evinin yandığı "âteş-i hikmet" (b. 356) 1169 (M 1755) tarihin dışında hayatıyla ilgili tarih vermemiştir. Her iki eserde anlattıkları birbirini tamamlamaktadır. Kendi ifadesiyle (yukarıda belirttiğimiz gibi) 1107'de (M 1695) doğduğuna göre 1182'de M (1768) 74 yaşındadır. Ölümü de bu tarihten sonradır.

Kaynakça

Albayrak, N. (1996). *Gevheri*. C 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Altun, M. (2017). İbrâhim ibn-i Bâlî'nin Hikmet-nâme'si (1b-149a). 24 Nisan 2025 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56530,ibrahim-ibn-i-bali-hikmet-name-ipdf.pdf?0> adresinden erişildi.

Babinger, F. (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. (Prof. Dr. C. Üçok, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn. (1176, M 1762). *Hadîkatü's-Şühedâ*. El Yazması, Millet Kütüphanesi. A. Emiri Efendi Tarih No. 273. 1b-225a.

Esir, H. A. (2006). *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebinin mektupları): İnceleme - metin - indeks - sözlük*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Rize Fen-Edebiyat Fakültesi (1. baskı.). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Esir, H. A. (2011). Lami'î Çelebi'nin Münşeât'ında Müellifin Kendisi ve Bursa ile ilgili Verdiği Bazı Bilgiler (Bursalı Lamii Çelebi ve Dönemi). B. Kemikli ve S. Eroğlu (Ed.), (ss. 281-310). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Esir, H. A. (2013a). Lâmiî Çelebi Münşeât'ının Giriş Bölümünde Lâmiî Çelebi ile İlgili Bilgiler. *Turkish Studies—International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (Volume 8 Issue 13), 103-111.

Esir, H. A. (2013b). Lâmiî Çelebi Münşeât'ının Mektuplar Bölümünde Lâmiî Çelebi'nin Eserleri ile İlgili Bilgiler. *Ahmet Atillâ Şentürk Armağanı* içinde (ss. 273-284). İstanbul: Akademik Kitaplar.

Esir, H. A. (2013c). *XVIII. Yüzyıl Şairlerinden Tameşvarlı Elhâc İbrâhîm Na'imüddîn ve Pend-nâmesi: Mu'ammâ-yı Na'imü'd-dîn*. Rize: Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.

Esir, H. A. (2021). 1467'de Muhammed Adlı Bir Müellifin Yazdığı Manzum Sîret'te Müellifin Kim Olduğu Meselesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı—Belleten*, (72), 133-158.

Esir, H. A. (t.y.-a). Lâmi'î Çelebi-Ferhâd ile Şîrîn. 24 Nisan 2025 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195825/lamii-celebi-ferhad-ile-sirin.html> adresinden erişildi.

Esir, H. A. (t.y.-b). Ahmed Hamdi, Rizeli. 23 Nisan 2025 tarihinde <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-hamdi-rizeli> adresinden erişildi.

Karataş, M. ve Yaşar, M. A. (2019). *Tımışvârî İbrahim Naîmeddîn Efendi Hadîkatü'ş-Şühedâi's-Serhad*. Ankara : Türk Tarih Kurumu.

Kesik, B. (t.y.). Hâtif, Eğerci-zâde/Semerci-zâde/Sarrâc-zâde Hasan Hâtif Efendi. 17 Nisan 2025 tarihinde <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hatif-egercizade-semercizade-sarraczade> adresinden erişildi.

Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şairleri* (C. I-V). Ankara: Akçağ Yayınları.

Muhammed. (939). *Siret en-Nebî*. El Yazması. İBB Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları. MC_Yz_O_0053. <http://ataturkkitapligi.ibt.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php> adresinden erişildi.

Nu'aymî, H. (t.y.). *Pendnâme*. <https://portal.yek.gov.tr/works/advancedsearch/full>.

Özcan, A. (2020). *Osmanlıda Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*. (N. Sevinç, Ed.) (1. Baskı.). İstanbul: Kronik Kitap.

Öztürk, N. ve Yıldız, M. (2013). *Osmanlı Tarihçileri-Ahmedî'den Ahmed Refik'e-*. (O. Sevim, Ed.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Uzunçarşılı, Ord. Prof. Dr. İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi (IV. Cilt 1. Kısım)* (5. Baskı.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Extended Abstract

Biographical and bibliographical sources of classical Turkish literature are varied. It is possible to list them as poet biographies, Ottoman histories, sources introducing state officials and calligraphers' biographies, sources describing religious and mystical figures. In addition, munşeât, dictionaries, travel books, and rhetoric books are also important sources. Sometimes biographical information not found in these sources can be found in the authors' own works. Hadîkatü'ş-Şühedâ is such a work. Hadîkatü'ş-Şühedâ is an Ottoman history written by Na'îmüddîn, which also includes poetic fragments. It was written in 1744. Important historical events are described in Hadîkatü'ş-Şühedâ. The reason for the author to write it was to collect the events that took place in and around Tameşvar in a book. In Hadîkatü'ş-Şühedâ, events that took place in Tameşvar and its surroundings and in Anatolia, covering the 56 years from 1683 to 1739, are mainly narrated. Those who died on the border, the virtues of martyrdom, the rewards of fighting the enemy, and spiritual issues that excite the reader and listener are narrated with the support of verses and hadiths. Tameşvar is frequently referred to. The author does not use any title in his work. The narration of the work is occasionally supported by verses, hadiths and aphorisms, and artistic narration is occasionally used. The language is characteristic of normal prose. Hadîkatü'ş-Şühedâ is important not only from a literary/historical perspective but also because it tells the author's own life. The first 49 years of the author's known 74-year life are told in Hadîkatü'ş-Şühedâ. He wrote Pend-nâme 25 years later in 1768, at the age of 74. What he tells about his life in Pend-nâme coincides with what he tells in Hadîkatü'ş-Şühedâ.

In Hadîkatü'ş-Şühedâ, the author provides important information about his background and genealogy. From this point of view, the work is an important autobiographical source. According to the information in Hadîkatü'ş-Şühedâ, the author is from Tameşvar and his name is Elhâc İbrâhîm Na'îmüddîn. His ancestors were among the notables of Eğri Castle. His great-grandfather showed great merits during the conquest of Eğri Castle in 1596 and was taken into Enderunihümayun. His son served in Eğri Castle and was martyred. His son Ebubekir Ağa also served in Eğri Castle and is Na'îmüddîn's maternal grandfather. With the invasion of Eğri Castle in 1689, Na'îmüddîn's father and mother settled in Tameşvar and stayed there for ten years. Na'îmüddîn was born in Tameşvar in 1695. He lived a joyful life for twenty-one years until 1716. The author, who does not give information about his education but is understood to have received a good education, can be said to have completed his education during these years. He stayed in Tameşvar for more than forty years. Thus, his dynasty protected and guarded

Tameşvar Castle for one hundred and fifty one years after its conquest. Na'imüddîn and his family suffered great hardships during the enemy's siege of Eğri and Tameşvar, and they came to Vidin with a few relatives through the Danube. He was assigned to look after the roll calls of those who had reached military age in Vidin. Later, the Vizier Kara Mehmed Pasha, who came to Vidin as a guard, assigned him to collect the land revenues belonging to the state treasury. He stayed in Vidin for four years. He had to migrate to Edirne with his family because of the conflicts that arose among the people, and from there he wanted to come to Istanbul and settle here, but this wish did not come true. Na'imüddin went to Thessaloniki with Mehmed Pasha and worked as a clerk there for four and a half years, then returned to Edirne. He then worked as a correspondent for Muhsinzade Abdullah Pasha, the governor of Rumelia, for five years. He came to Istanbul with this Pasha in 1730. Şahin Mehmed Pasha, the Beylerbeyi and Janissary Agha, provided a house in Üsküdar for Na'imüddîn's mother and family. A month later, when Şahin Mehmed Pasha was appointed governor of Sayda, Na'imüddîn wanted to go to Sayda with him, but this could not happen due to his mother's illness. Thereupon, they bought a house and moved there. In order to earn his living, he applied for vacant positions. While Na'imüddîn continued his life in this way, he worked as a divan clerk for Hüseyin Ağa in Aydın for one year in 1734. When Hüseyin Ağa was appointed to Aleppo, he worked in Aleppo for two years. Later, he also served in Tripoli and Shām. Na'imüddîn received Hüseyin Ağa's appreciation and was honored with his compliments for his successful work in these positions. He performed his pilgrimage in 1737 and served as his divan clerk for ten years.

The information given by Na'imüddîn in his *Pend-nâme* is consistent with the information he gave in his *Hadikatü's-Şühedâ*. He also says in his *Pend-nâme* that he was from Tameşvar. Tameşvar was within Hungarian territory at that time. He was forced to leave his homeland due to enemy invasion. His adventurous life full of troubles began with the martyrdom of his father. After his father was martyred, he left Tameşvar and stayed with his family and relatives for a while, first in Belgrade, then in Nis and Edirne, and then came to Istanbul. After he left Tameşvar, he lived in Istanbul for a while with what he could bring with him. His aim was to live in Istanbul. With this in mind, he bought a house, but it burned down. This happened in 1755. Na'imüddîn was 60 years old. After his house burned down, he rented a house for a while. He sold everything he had and borrowed 150 gold coins to repair his house. However, he had difficulty in paying this debt and asked for help from the grand vizier of the time. Na'imüddîn said that he was getting old, that he was over seventy years old, and that he was penniless and asked the grand vizier to help him. From his these statements, it is understood that he spent especially the last period of his life in difficulties.

EK-1

Hadîkatü'ş-Şühedâ'nın Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Tarih No. 273'te kayıtlı Katalog Fişi

Katalog Fişi 2021-11-16 at 15.06.03.jpeg

322) Kitaplığın adı: *Fatih Millat k. İlim, fenni: Ali Emin-Tarih*

Kayıt No. 605

Kitabın adı: *Hadîkat üş-Şühedâ*

Müellifi: *Tameşvarlı Na'im Efendi*

Mütercimi: *Elhac İbrahim Na'imüddin Tameşvarlı*

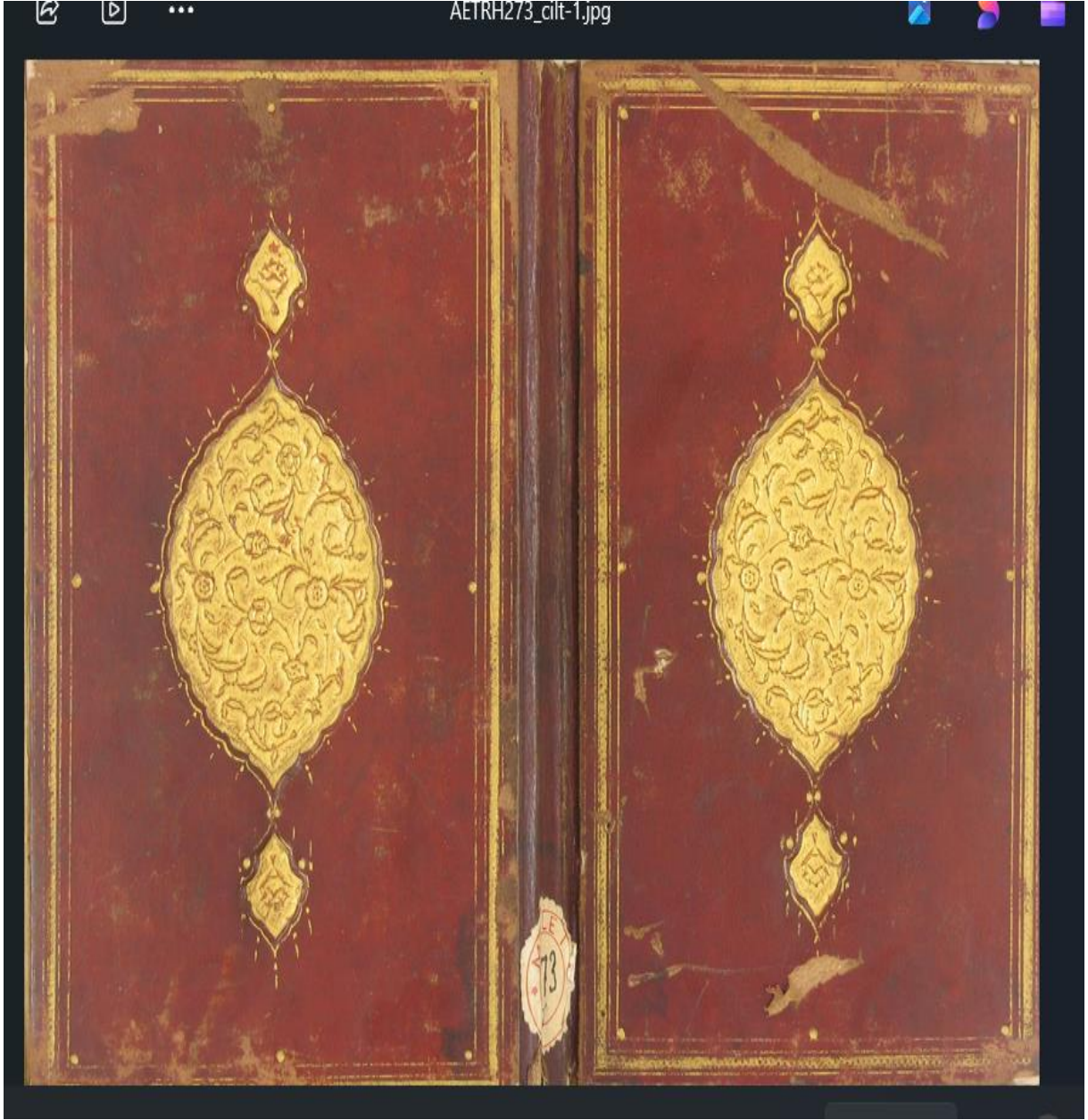
Sârîhi:

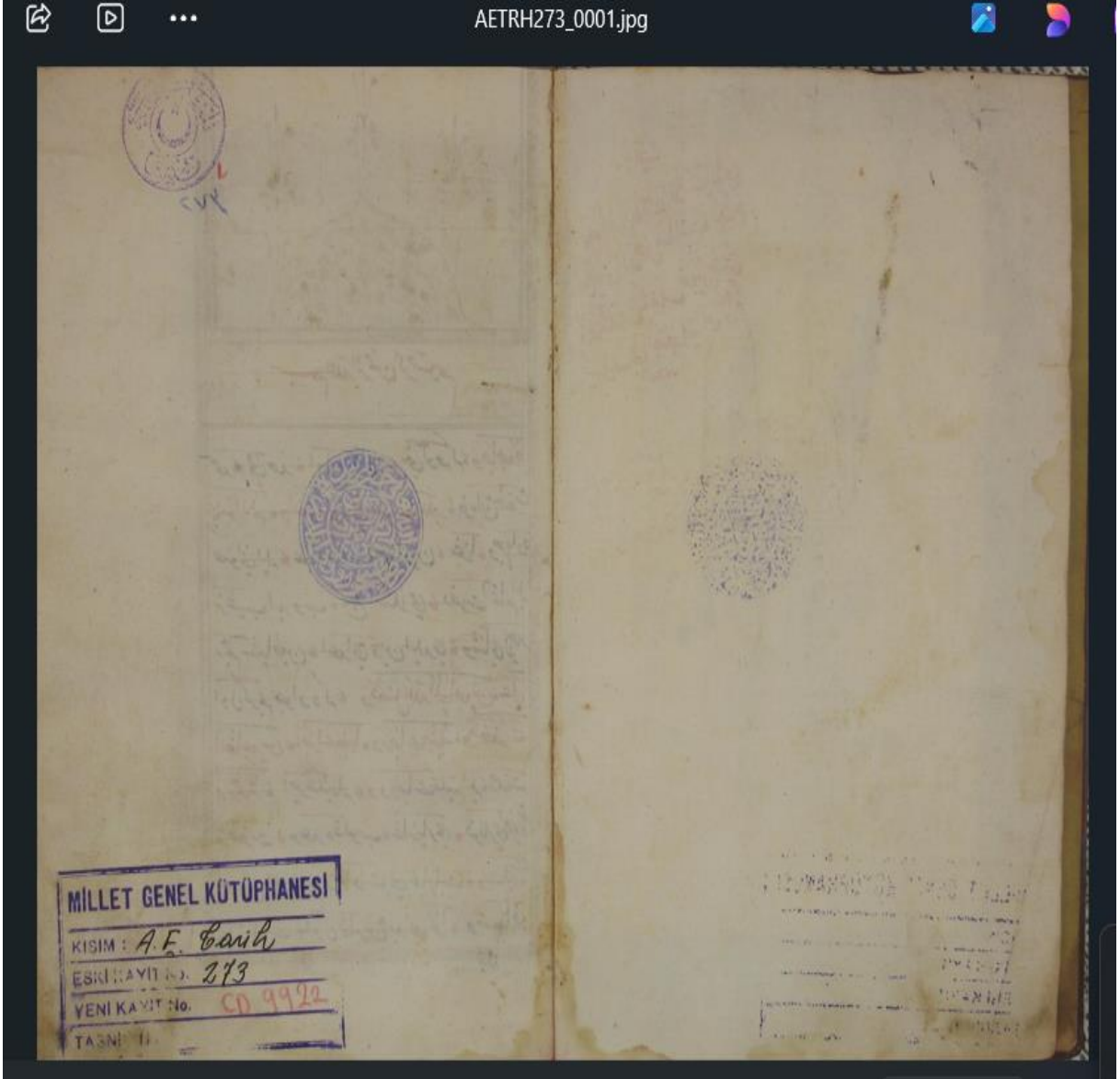
Naşiri:

Dil	Adedi	Cilt No.	Yazıldığı veya basıldığı yer, tarihi	Matn nevi ve hattatın adı
<i>Türkçe</i>			<i>Tahiri 1176</i>	<i>yazma (Nesih)</i>
Minyatür, şekil, resim, levha, plân, harita, vs.				
Tezhib ve tezhibin nevi			<i>Sahifeler cedveli</i>	
Ölçüsü	Yaprak	Sahife	Satır	
<i>32x44 142x85</i>	<i>225</i>		<i>17</i>	
Cildin nevi	<i>Tam Mesin Altun cedveli Altun Semsah salbakk</i>			Kitabın Baki Lira Kr.
Nereden ve ne suretle geldiği ve geldiği tarih	<i>Ali Emiri Vakfı</i>			<i>Mahûtlüdür</i>
Tasnif No.	Eski kayıt No.	Mülahazat		
<i>949.6 = 94.35</i>	<i>273</i>			

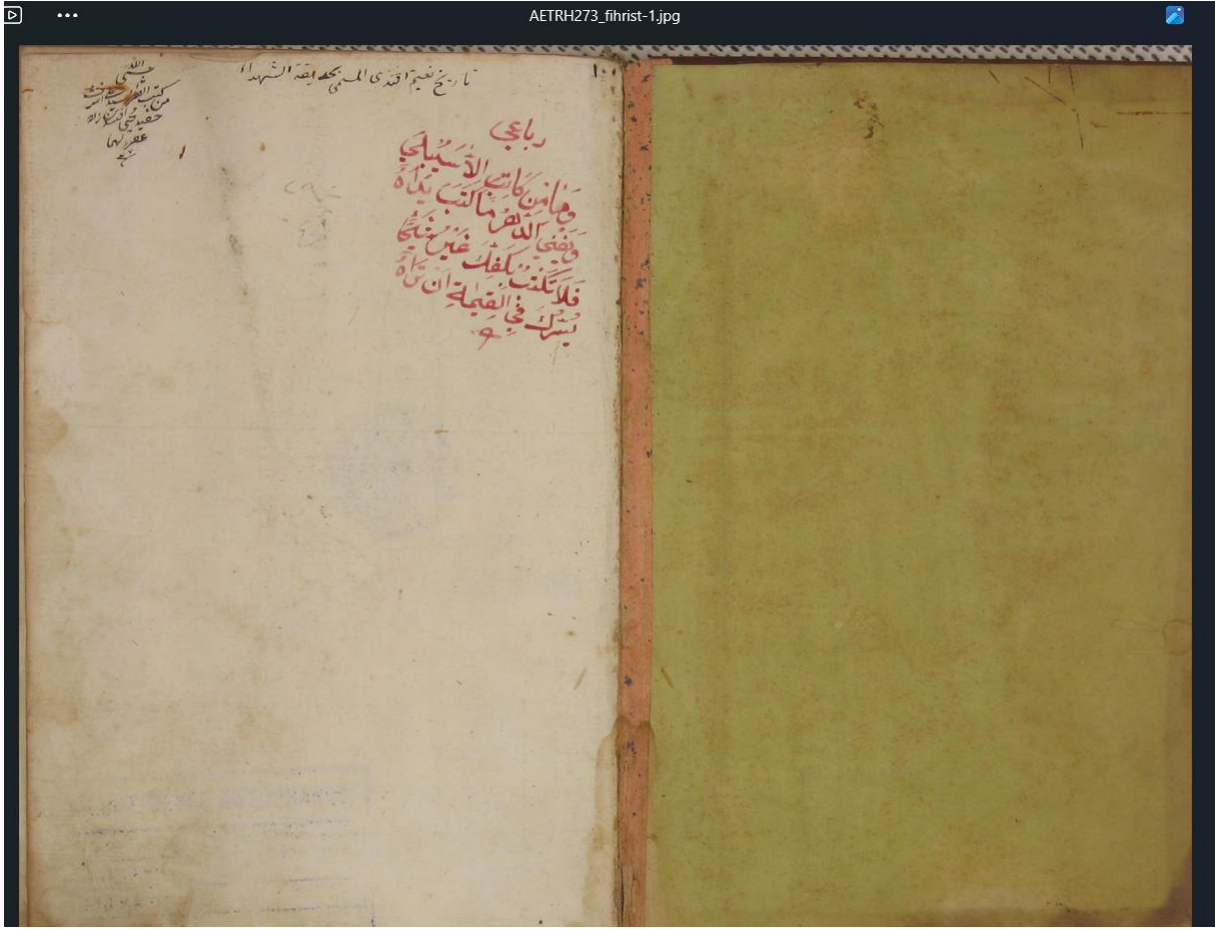
Bu kitap millet kütüphanesi 13.11.1941'de

237

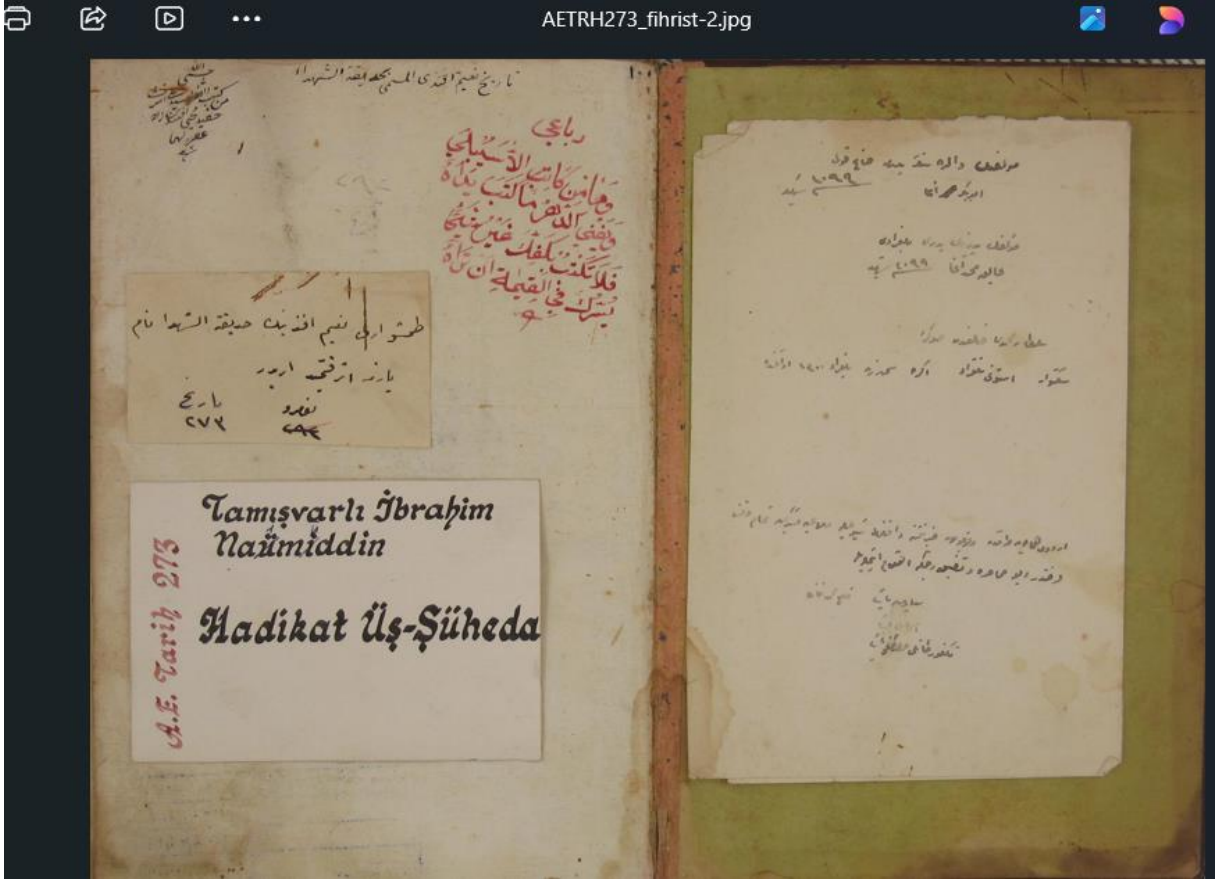

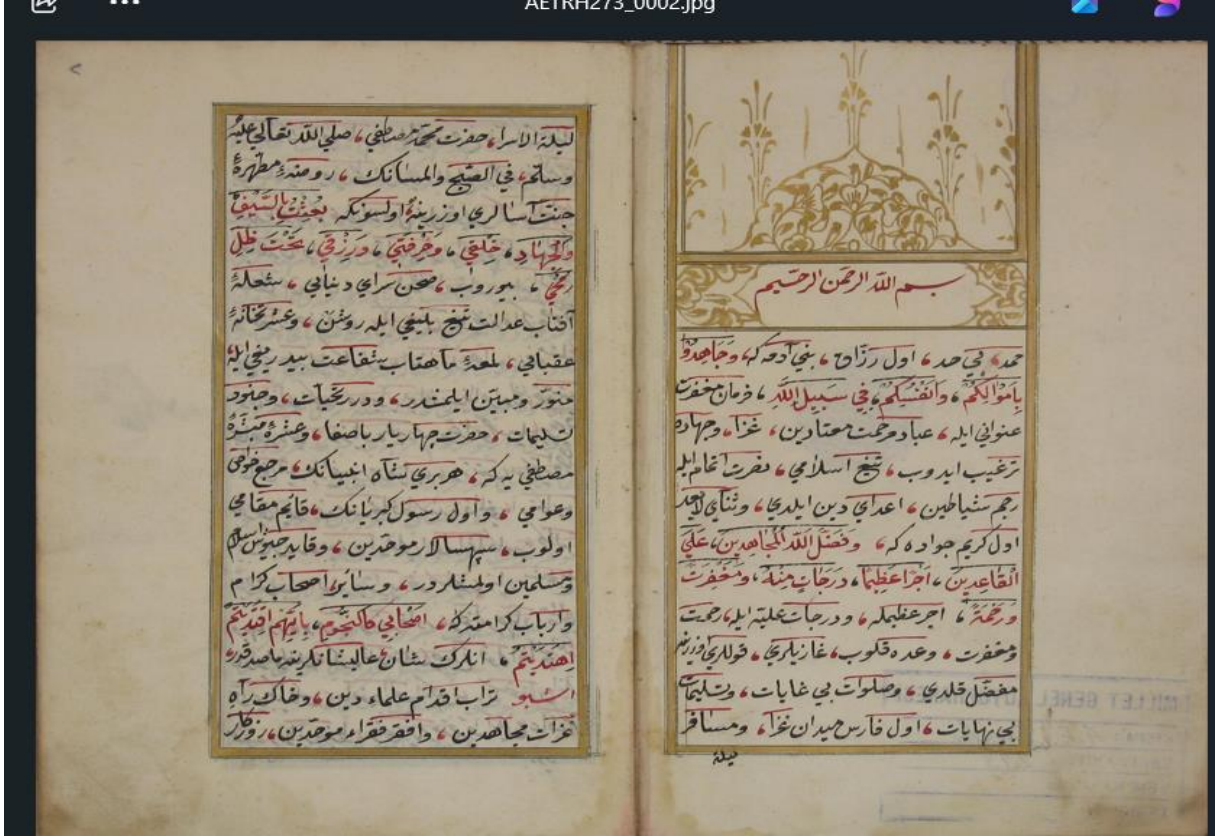
Eserin İç Kapağı

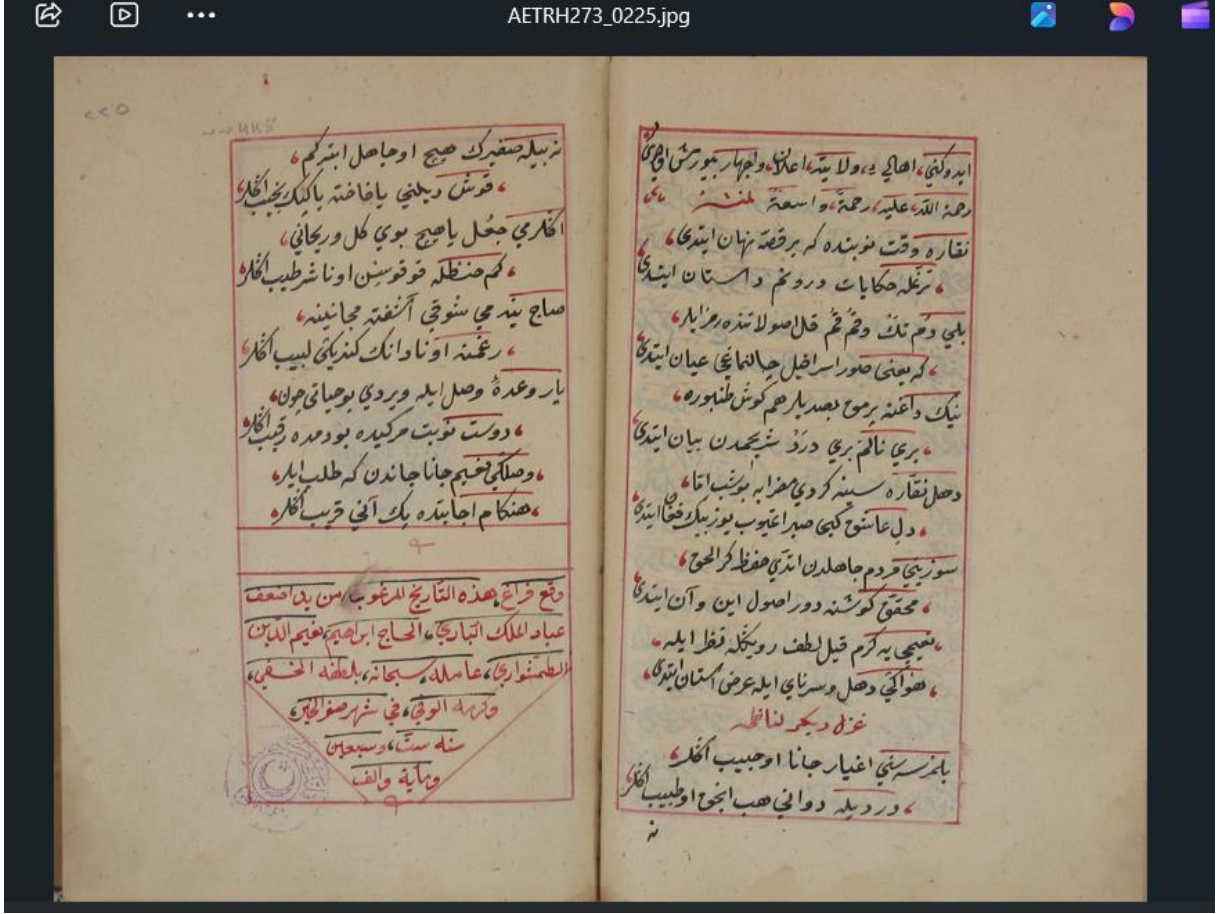
Eserin İç Sayfası

Eserin Serlevhası

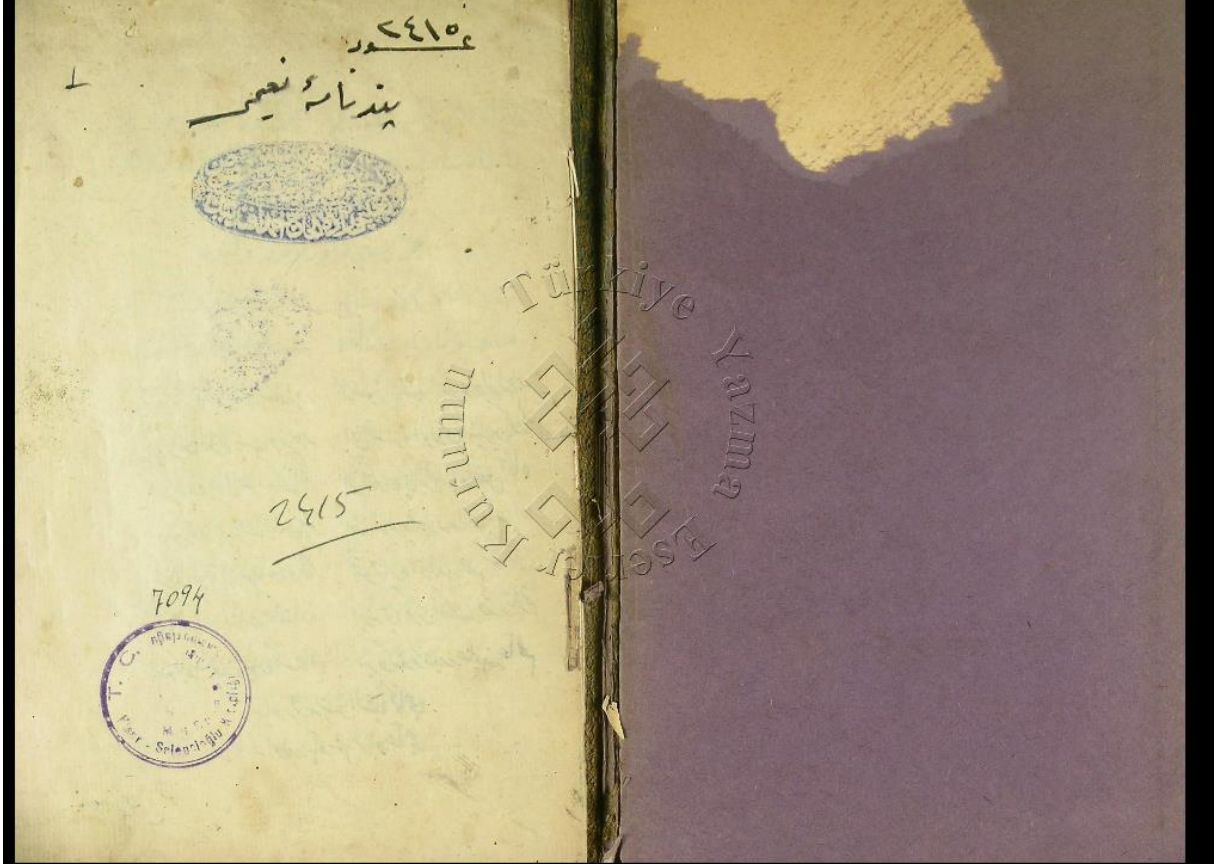
Eserin Son Sayfası

EK-2

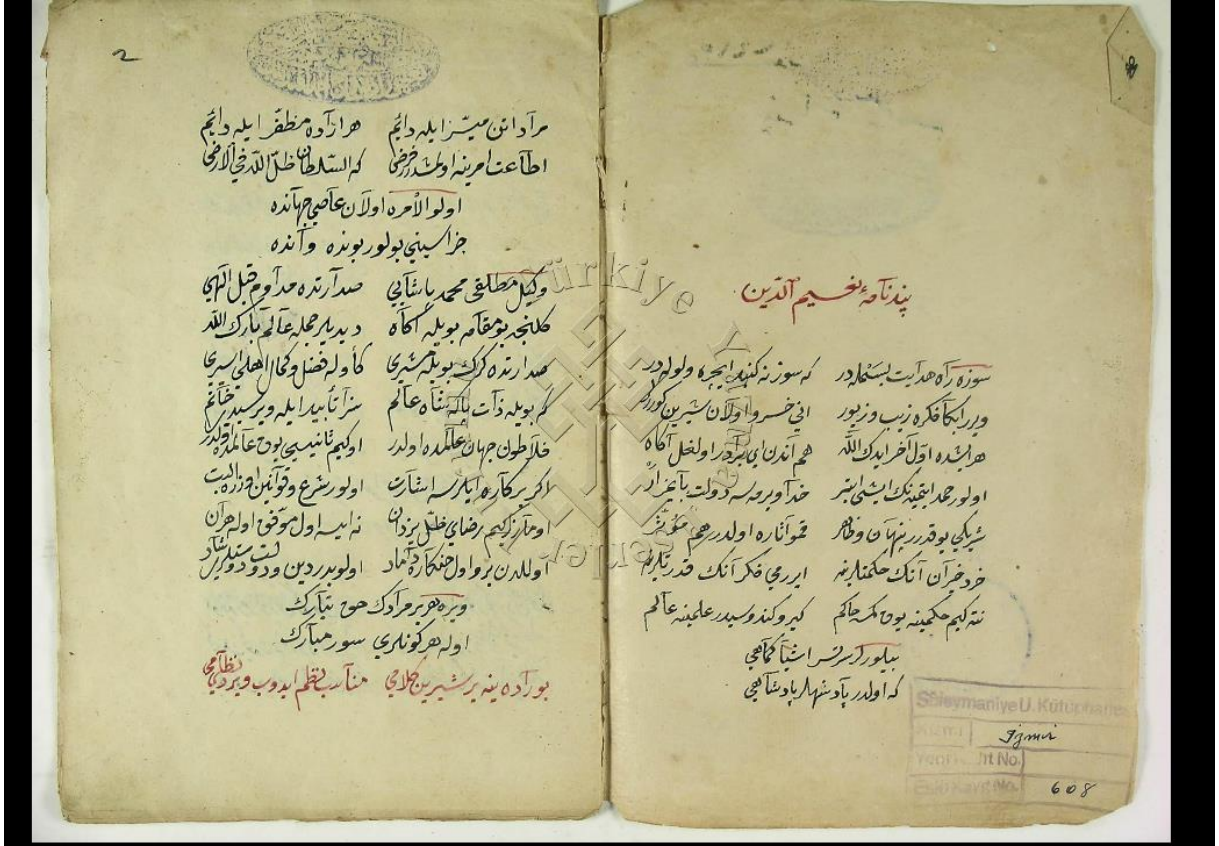
Pend-nâme Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Koleksiyonu No: 00608⁷

Eserin İç Kapağı

⁷ Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Koleksiyon 00608’de kayıtlı nüsha ile ilgili, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı sayfasında yanlış olarak “Müellifi: Nu’aymî, Halîl; Dili: Farsça; Konu: Doğu, Hint-Avrupa ve Kelt edebiyatı / Edebiyat ve retorik” bilgileri bulunmaktadır (Nu’aymî, t.y.).

Eserin İlk İki Sayfası

Eserin Son Sayfası

